

NÉPOKTATÁSUNK

NEMZETKÖZI MEGVILÁGÍTÁSBAN.

ÍRTA

KÓRÖSI HENRIK.

BUDAPEST.

1911.

*Különnyomat a «Magyar Pædagogia»
d9ii. évi januáriuŝ és februáriuŝ havi számaiból.*

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA,

A múlt év nyarán két nemzetközi iskolaügyi kongresszus volt Parisban. Az egyik higiéniai kongresszus, amely a Grand Palaisban folyt le; a másik az elemi oktatás nagy kérdéseit felölelő kongresszus, amelyet a tanítók szövetségének nemzetközi bizottsága rendezett és amely 1910. augusztus hó 4-én nyílt meg a Sorbonne amfiteátrumában.

Mindkét kongresszuson jelen voltam. Ezúttal azonban az elemi népiskolai kongresszus lefolyását és az ott hozott határozatokat fogom ismertetni azon egyszerű oknál fogva, mert ez a kongresszus közelebb áll hozzám és mert a kongresszus plenáris ülésén a vitában magam is részt vettem. A kongresszus nemzetközi lévén, minden nemzet a maga nyelvén beszélhetett, de francia fordításban át kellett adni az előadás tartalmát. Ebbeli jogommal csupán annyiban éltem, hogy a bevezető pár mondatot magyarul mondtam, míg a többit francia fordításban olvastam föl.

A kongresszus, M. Cases főfelügyelő, Franciaország közoktatásügyi miniszterének kiküldötte elnöklésével folyt le. Oldalán ültek a kongresszus bizottságának tagjai: M. Eossignol, elnök; Mme Magni (Olaszország); Mm. Gray (Anglia), Miehe (Németország), Roux (Franciaország) alelnökök; Cnudde és Courrèges, főelőadók; Lancée (Hollandia); Skarvig (Dánia), Obst (Csehország), Roussel (Franciaország) titkárok.

A bizottság mögött a következők foglaltak helyet:

- a) Szajna megye és Párizs város kiküldöttjei.
- b) Olaszország, Svédország, Belgium, Bulgária, Románia, Montenegro, Szerbia, Guatemala, Mexikó és az Egyesült-Államok tartományának kiküldöttjei. Magyarországból hivatalosan senki sem volt kiküldve.
- c) A tanító egyesületek kiküldöttei, akik 420,000 tanítót képviseltek.
- d) A nemzetközi bizottság tagjai.
- e) Pedagógiai notabilitások, köztük M. Ferdinand Buisson.

A nagy teremben körülbelül 200 idegen, 150 francia delegátus és több százra menő hallgatóság foglalt helyet. A kongresszus külső képének hű leírásával adós maradnék, ha nem említeném meg, hogy a gyűlés helyiségében a Sorbonne amfiteátrumban külön padsorokban

foglalt helyet a 24-es gyalogezred zenekara. A zenekar az elnök inté-sére rázendítette a Marseillest. Ezzel kezdődött meg a kongresszus.

Az ülést M. Cambier nyitotta meg. Szívesen üdvözölte a kongresszistákat és rövidesen kifejtette a kongresszus programját. Az első kérdés, úgymond, az *iskolakötelezettség-re* vonatkozik, a másod-ik a *természettudományok tanítási módjára*. A harmadik kérdés a *tanítóképzés és az iskolai felügyeletet* tárgyalja. Ezt a kérdést rövi-den így jellemezte Cambier: A tanítónak tökéletes műveltségre van szüksége, hogy fenkölt és kényes hivatását eredménnyel teljesítse. Viszonzáskép oly fizetést kell neki adni, hogy megélhetése biztosítva legyen. Mennél jobban fizetik a tanítót, annál többet lehet tőle köve-telni. A negyedik kérdés az *iskolánküüli oktatást* öleli fel, mely az elemi oktatás munkáját egészíti ki.

A most említett kérdésekről abban a sorrendben fogok szölni, amilyenben azokat Cambier fölsorolta.

Mindegyik kérdésnél ismertetni fogom a kongresszus előkészítő bizottságának azt a munkálatát, amelyben azok a statisztikai adatok vannak egybegyűjtve, amelyek alapul szolgáltak a kongresszus hatá-rozatának és mindegyik kérdés ismertetésének befejeztével az illető kérdés anyagát összevetem hazai viszonyainkkal, természetesen ameny-nyire hazai viszonyainkra vonatkozó statisztikai adatok rendelkezé-semre állanak.

Első kérdés.

Az iskolakötelezettség.

Az *első*, tudniillik az *iskolakötelezettség* kérdése, — amint most említettem — tulajdonképen konklúziója azokra a kérdésekre beérkezett válaszoknak, illetve statisztikai adatoknak, amely kérdése-ket a «Bureau International des Fédérations d'Instituteurs» intézett a kulturállamokban lévő tanító-egyesületekhez. Összesen nyolc pontba foglalta a kongresszust előkészítő bizottság a kérdéseket. E pontok a következők:

I. Az elemi népiskolai statisztika állapota a különböző orszá-gokban az elemi oktatás terén elért eredmények szempontjából. Az okok, amelyek hátráltatják a kellő eredményt. Mik volnának a segítő eszközök?

II. Az országokban lévő elemi népiskoláknak van e hivatalos tantervük?

III. Akad-e egy bizonyos számú olyan tanuló, aki nem végzi el az elemi iskola minden évfolyamát? Ha igen, miben keresendő ennek az oka?

IV. Vezetnek-e országukban olyan statisztikát, amely kimutatja, hogy hány évesek a tanulók osztályonként?

V. Van-e országukban törvényes *iskolakötelezettség*?

VI. Ott, ahol törvény rendelkezik az iskolakötelezettségről: szigorúan hajtja-e végre a törvényt a kormány, az iskolahatóság, a bíróság?

E ponthoz a következő mellékkérdéseket fűzték:

a) Uralkodóvá vált-e országukban az a közvélemény, hogy az iskolakötelezettség kiterjesztessék a gyermek 14 életévéig, azoknak a tanulónak a kivételével, akik az elemi iskolát azért hagyják el, hogy felsőbb iskolába járjanak.

b) Országukban a tanítók nagy része pártolja-e a 14 életévig tartó iskolakötelezettséget?

c) Mit szólnának ehhez a munkásegyletek?

d) Mi következik abból, hogy kormány, iskolahatóság, bíróság enyhén kezeli az iskolakötelezettségre vonatkozó törvényes rendelkezéseket?

VII. Szigorú-e országukban az iskolakötelezettségről szóló törvény; avagy vannak bennük hézagok és hiányok? Mik ezek a hézagok és hiányok és mik a következményei ezeknek?

E pontnak megint vannak mellékkérdései. És pedig:

a) Szabad-e némely tanulónak félnapot mulasztani az iskolában azért, hogy gyárakban, műhelyekben dolgozhassék? Miféle kikötések mellett szoktak ilyen fölmentést engedélyezni?

b) Ha törvényileg mondatnék ki az iskolakötelezettség a gyermek 14 éves koráig, miféle következményei volnának ennek a különféle iparágakban?

VIII. Ha az önök országában nincs iskolakötelezettség; szükségesnek tartja-e ön azt meghonosítani? Mire alapítja ebbeli nézetét? Miképpen törekedtek önöknél az iskolakötelezettségről szóló törvényt meghonosítani és mik az elért eredmények?

Ezek tehát az első kérdés pontjai. Most sorra veszem e pontokat.

Hogy a kongresszust előkészítő bizottság az első kérdés első pontjára, hogy mik az elemi oktatás eredménytelenségének okai és mik volnának a segítő eszközök az eredménytelenség elhárítására, – a szükséges adatokat egybegyűjthesse: első sorban meg kellett állapítania, hogy tulajdonképpen mi is az elemi népiskola feladata, célja? E tekintetben ugyanis sokféle a fölfogás. Vannak olyanok, akik azt állítják, hogy az elemi iskolának a főcélja az, hogy a tanulót kora erkölcsi életének alapelveivel ismertesse meg, mások meg azt hiszik, hogy föl kell fegyverkezni a tanulót

azokkal a szükséges ismeretekkel, amelyeket a szociális élet megkövetel; vannak ismét mások, akik elegendőnek tartják, ha a gyermeket megtanítják gondolkodni és ítélni; a jót a rossztól megkülönböztetni és így tovább. Mindezek azonban abban a hibában leledzenek, hogy elfelejtik, hogy ezeknek a céloknak az elérése nemcsak az iskola munkájától függ. Beleszól ebbe a család, a vallás, a társadalom, sőt az öröklést sem szabad figyelmen kívül hagyni. Rájöttek tehát arra, hogy egyetlen nevelési faktor van, amelynek munkája tisztára az iskolára van utalva és ez: az ismereteknek egy bizonyos mennyisége. Törvény szabja meg az ismeretek mennyiségét, amelyet minden tanulónak az elemi iskola befejeztével el kell sajátítania és pedig tekintettel saját országának műveltségi állapotára.

Megállapították tehát, hogy csakis azok a tanulók sajátították el a törvény előírta nélkülözhetetlen ismereteket, akik az elemi népiskola minden évfolyamát elvégezték; azok pedig, akik csak néhány osztályt jártak, azok a törvény által előírt ismeretknél kevesebb ismeretekkel hagyták el az iskolát.

Mínthogy azonban a bizottság nem rendelkezett kellő statisztikai adattal, hogy e tételt, minden kétséget kizáróan, be is bizonyíthassa: kérdést intézett különböző országokhoz, hogy vezetnek-e statisztikát:

a) az elemi iskolába járó mindennapi iskolakötelesek teljes létszámáról?

b) azoknak a mindennapi tanköteleseknek számáról, akik kimaradtak az elemi iskolából azzal a szándékkal, hogy más elemi iskolába nem járnak?

c) azoknak a mindennapi iskolakötelesek számáról, akik az elemi iskola valamennyi osztályát elvégezték és végül

d) arról, hogy mely osztályokat hagyták el azok a tanulók, akik nem járták végig az elemi népiskolát.

A beérkezett válaszokból kitűnt, hogy a b) c) és d) alatt kívánt statisztikát nem vezetik sem Angliában, se Dániában, se Franciaországban, se Norvégiában, se Schweizban. Németország, Csehország nem válaszolt.

Csupán Belgiumról, Bulgáriáról voltak 1905-ből e kérdésekre adataik. Németországról pedig egy 1903-ban megjelent munkából vették az idevágó adatokat. Megállapították, hogy Belgiumban 1.094.000 6-14 éves gyermek közül 290.000 gyermek vagy egyáltalában nem járt iskolába, vagy abból csakhamar kimaradt. Általában korán hagyják el a tanulók az iskolát. Vidéken leggyakrabban a 11-ik életkorban. Nagyon csekély számú növendék végezi az elemi iskola mind az évfolyamát. Belgiumban az elemi iskolának három

fokozata van, 6-8., 8-10. és 10-12. életkorig. Bulgáriában négy évig járnak a tanulók az elemi iskolába és a 7-dik életév befejeztével veszik föl a tanulót. Ha összehasonlítjuk a két ország statisztikai adatait, azt látjuk, hogy mindkét országban számosan vannak olyan tanulók, akik csak egy-két osztályt járnak.

Németországban nyolc évig tart a tankötelezettség és így nyolc osztályos az elemi népiskola; de vannak azért helyek, ahol csak hat vagy hét osztályosak. És Németországban mégis nagyon kevés azoknak a száma, akik nem végzik be az elemi iskolát.

Ha már most összevetjük e csekély adatokat, azt látjuk, hogy a legkedvezőbb az eredmény Németországban, ahol az iskolakötelezettség nyolc évig tart; a legrosszabb Belgiumban, ahol a szülőknek a legnagyobb szabadságuk van.

Míthogy azonban ezek az adatok nem elegendők a kérdés eldöntésére és mert az összehasonlító statisztikát nagyon megnehezíti az, hogy majdnem minden ország más methodust és más terminológiát használ a statisztika gyűjtésében; holott az összehasonlító statisztika első föltétele, hogy egységes legyen a methodus és a terminológia: a bizottság a kongresszusnak elfogadás végett azt javasolta, hogy mondja ki a kongresszus kívánatosnak azt, hogy minden művelt ország az *a) b) c) és d)* alattiakról statisztikát vezessen, és tegyék meg a szükséges lépéseket a kormányoknál az említett statisztikai adatok megszerzése végett és különösen, hogy megállapíthassák azoknak a gyermekeknek a számát, akik egyáltalán nem járnak iskolába. Ezt a javaslatot – amint alább a határozatok közlésénél látható – a kongresszus el is fogadta.

A II. pontra nézve, t. i. hogy az országokban lévő elemi népiskoláknak van-e hivatalos tantervük: szintén hiányosak a beérkezett adatok. Anglia és Norvégia csupán a következő tantárgyakat sorolta föl: anyanyelv, írás, számolás, rajz, természetrajz, fizika, geográfia, történelem és polgári jogok ismerete, egészségtan, torra, kézimunka és erkölcsstan. Norvégia kissé részletesebben szól a tantervről, nevezetesen, hogy a földrajzot, fizikát és az egészségtan elemeit, az alkoholizmus veszedelmét a második fokon tanítják, vagyis 10-14 éves korú gyermekek részesülnek e tárgyak oktatásában. Ez sem egészen világos. Kimerítőbb tantervet csupán Luxemburg nagyhercegség, Baden nagyhercegség, Belgium, Franciaország és Amsterdam küldöttek be. Sajnos, itt sincs sok haszna az összehasonlításnak; mert más és más viszonyok uralkodnak ezekben az országokban. Így például Baden nagyhercegségben nyolc évig tart az iskolakötelezettség; Franciaországban és Hollandiában hat évig tart. Belgiumban egyáltalán nincs iskolakötelezettség. Hollandiát most már össze lehetne hason-

lítani Franciaországgal, mert egyforma a két országban a tankötelezettség ideje, csakhogy Hollandia nem vezet statisztikát az elemi iskolai tanítás eredményéről. Ezért a bizottság a kongresszusnak azt javasolta, hogy kérje föl a tanító szövetségek nemzetközi bizottságát: *készíttessen a legnagyobb gonddal egy összehasonlító táblázatot a csatlakozott országokban érvényben lévő elemi oktatási tantervekről.* Ezt a javaslatot szintén elfogadta a kongresszus.

Ez volt a második határozat, amelyet alább szintén közölni fogok.

A III. pontra rendkívül lesújtó statisztikai adatok érkeztek be; arra a kérdésre tudniillik, hogy akad-e országukban egy bizonyos számú olyan tanuló, aki nem végzi el az elemi iskolának minden évfolyamát. Ha igen, miben keresendő ennek az oka?

A statisztikai adatokból megállapították, hogy e baj okát részint valamely ország nyomasztó pénzügyi helyzetében kell keresni, hogy nem képes tanköteles gyermekeinek elegendő számú iskolát állítani; részint abban, hogy nem tartják be szigorúan a törvény ama rendelkezését, hogy egy-egy osztályba hány tanulót szabad fölvenni és ezért *zsúfoltság* áll be, és végül a tanulók szüleinek megdöbbentő szegénységében, amelynek a tömérdek iskolamulasztás a folyománya. így például Bulgáriában a kis községek 46%-ban egyáltalán nincs iskola; ahol pedig van iskola, ott az iskolaépületek 60%-a nem felel meg a törvényes követelményeknek, kicsinyek a tantermek és elhanyagoltak, úgy hogy a legjobb akarat mellett sem képes a szülők nagy száma tanköteles gyermekeiket iskoláztatni. A szegénység pedig oly nagy, hogy igen sok gyermek csak a rossz táplálkozás, a ruhahiány miatt és azért, mert a szükséges tanszereket nem tudják beszerezni: kénytelen elhagyni az iskolát és vagy munkát keres, vagy pedig csavarog vagy nomád életet folytat,

A zsúfoltságról érdekes adatokat gyűjtöttek Franciaország egyik megyéjéből és Hollandiából. Pedig – és ezt is csak úgy melleleg említem meg – nekünk magyaroknak ezek az adatok nem is föl-tűnök. Egy megyében ugyanis azt tapasztalták, hogy 509 osztályban 50-nél több tanuló jár egy osztályba, 347-ben 60-nál több, 160-ban 70-nél több, 80-ban 80-nál több, 35-ben 96-nál több, 16-ban 100-nál több, 9-ben 110-nél több, 11-ben 120-nál több, tehát összesen 1167 osztályba 50-nél több tanuló jár egy-egy osztályba. Természetesen tiltakoztak az ellen, hogy 50-nél többet vegyenek föl az egyes osztályokba és kérték, hogy az iskolák fejlesztésére szükséges fedezetről gondoskodjanak.

Hollandiában a népisk. törvény kimondja, hogy 41 beírt tanuló létszámán alul egy tanító alkalmazandó; 41-90-ig kettő, 91-145-ig

három s. i. t. Átlag 50 tanulóra esik egy tanerő. De azért itt is megtörténik, hogy 50-nél többet is fölvesznek egy-egy osztályba.

Az iskolamulasztásokról Belgiumból, Franciaországból és Hollandiából érkeztek be adatok. Belgiumban az iskolamulasztások %-a nyáron sokkal nagyobb, mint télen. Vannak községek, ahol 70–80% a mulasztás és viszont vannak iskolák, amelyekbe télen a tanulók 70–80% jár, míg nyáron alig jár oda egy tucat gyermek. Rendesen november 15-én jönnek és március 15-én távoznak. Az egész három-négy év alatt a faluhelyeken lakó gyermekek nagy száma úgyszólván csak három-négy hónapig jár rendszeren iskolába.

Franciaországban 4.416,170 iskolaköteles gyermek közül 3.603,636 tanuló volt beírva 67,724 elemi iskolába 1907 december 1-én. Ezek közül:

440,636	legalább 20 napot mulasztott
252,846	« 40 «
165,419	« 60 «
107,140	« 80 «
68,360	« 100 «
111.739	« 110 «

Hollandiában kitűnő statisztikát vezetnek a mulasztásokról, havonként jegyzik az egész országban a mulasztott napok számát és százalékát. 1903-ban például a tanulók 100 fél iskolanapból átlag 6,39 félnapot mulasztottak. Itt is a szegénység az iskolamulasztás főoka. A szegény szülők napszámba küldik tanköteles gyermekeiket részint gyárakba, részint gazdaságba és egyéb helyekre.

A szegénység miatt sehol sem éri el az iskolamulasztás azt a fokot, amit a Bulgáriára vonatkozó adatok feltüntetnek. Némileg Chicagóban vannak hasonló viszonyok, ahol 5000 gyermek rendszeren éheznek és másik 10,000 rendkívül mostohán táplálkozik. Természetes, hogy ezek növelik az iskolamulasztás számát. Ebből pedig azt a tanulságot vonják le, hogy nincs nagyobb ellensége az iskolabajárásnak – a szegénységnek, a hiányos táplálkozásnak.

De vissza is élnek az iskolabajárás alól való fölmentésre vonatkozó törvénnyel. Így, Hollandiában a törvény a járási tanfelügyelőnek megadja a jogot, hogy olyan 11 éves és 11 éven felüli iskolás-gyermekeket legfőlebb hat hétre fölmenthet az iskolabajárás alól, akik az utolsó félévben nem maradtak ki törvényellenesen. Ezzel aztán a gazdálkodó nép erősen visszaél. Mintegy 450,000, 11 és 11 éven felüli gyermek járt Hollandiában az iskolába 1907-ben. Ezek közül öt-hat hétig föl volt mentve: 16,192.

Az elemi iskola eredménytelenségére azonban nagy befolyással van az is, hogy nagyon különböző társadalmi állású szülők gyermekei és különböző korú gyermekek kerülnek össze egy-egy osztályba, akiknek testi és lelki fejlettségük nagyban különbözik egymástól. A fejletlenebb gyermekek nem tudván lépést tartani a többivel, visszamaradnak és kölöncei az osztálynak. Ezért vették föl a

IV. pontot, amelyben kérdést intéznek, hogy vezetnek-e országukban, Lipcse mintájára, olyan statisztikát, amely kimutatja, hogy hány évesek a tanulók osztályonként? Lipcsében például az első osztályba járó 2350 fiú közül 245 magasabb korú a kellenél. Van köztük 7-8 éves 221, 8-9 éves 20 és 9-10 éves 3, sőt 10-11 éves is 1. E kérdésre csupán Amsterdamból, Christianiából, Sofiából Amerikából, Bostonból, New-Yorkból és Philadelfiából érkeztek adatok. E helyeken mindenütt vannak egy-két évvel visszamaradt tanulók az osztályban. E visszamaradásnak okát a tanítás módusán kívül: a sok iskolamulasztásban, a nyomorúságban, a tanulóknak iskolán kívül való foglalkoztatásában, a zsúfolt osztályokban, az iskolaépületek rossz elhelyezésében és a gyermekek különböző szellemi képességeikben keresik. Vannak ugyanabban az osztályban olyan tanulók, akik az öregebbekkel szemben is könnyebben fogják föl a tanulni valót és ezek a nehéz fölfogásúak a közös munkaidőt az iskolában a leggyakrabban a maguk részére foglalják le.

Hogy tehát orvosoltassék az a baj, hogy a növendékek nagy száma nem fejezi be valamennyi osztályt: a bizottság azt javasolta, mondja ki a kongresszus, hogy szükség van:

1. Az iskolakötelezettséget kimondó szigorúan végrehajtott törvényre.
2. Az iskolabajárás megkönnyítésére; iskolai ebédre és a szegény gyermekek fölruházására.
3. Az iskolaköteles korban lévő gyermekek tökéletes eltiltására minden ipari munka alól.
4. Pontos megállapítására a növendékek azon számának, amennyit ugyanaz a tanító egyszerre taníthat.
5. Hogy az iskolaépületek a törvényes követelményeknek megfeleljenek.
6. A növendékek elkülönítésére, szellemi képességük szerint.

A kongresszus ezt a javaslatot is elfogadta. Ez volt a harmadik határozat.

Az V. pontra nézve, hogy van-e országukban törvényileg kimondva az iskolakötelezettség: úgyszólván mindenünnen igenlő válasz érkezett. Csupán Belgium válaszolt tagadólag. Schweiz érdekes adatokkal illusztrálja az iskolakötelezettséget a különböző kantonokban.

Hat kantonban hat évig tart a mindennapi iskolakötelezettség és két évig az ismétlő tanfolyam (hetenként két félnap), nyolc kantonban hét és hét kantonban nyolc évig, három kantonban nyolc-kilenc évig, két kantonban kilenc évig tart az iskolakötelezettség. A szorgalmi idő 6-10 hónapig tart, kivéve a hegységekben.

A VI. pontban öt kérdés van arról, hogy ott, ahol törvény van az iskolakötelezettségről, ott szigorúan hajtják-e végre az iskolakötelezettségről szóló törvényt; kívánják-e az iskolakötelezettség kiterjesztését a 14 életévig; mellette vannak-e a kiterjesztésnek a tanítók, mi a véleménye a munkásegyleteknek az iskolakötelezettség kiterjesztéséről és a törvény lanyha kezelésének mik a következményei. Az első kérdésre Anglia és Norvégia azt válaszolták, hogy szigorúan hajtják a törvényt végre; Bulgária és Hollandia panaszkodik e tekintetben. Bulgária védekezik is azzal, hogy kevés az iskolája, hát kénytelen elnéző lenni. A második kérdésre Anglia, Franciaország és Norvégia azt válaszolták, hogy a közvélemény mellette van az iskolaköteles kor 14. évig való kiterjesztésének. Bulgária szintén óhajtáná, de hivatkozik arra, hogy csak 30 év óta önálló, független ország és így nincs módja a szükséges iskolákat felállítani, de azért már megtette a szükséges intézkedéseket e célból. Hollandiában a nép nem törődik az iskolakötelezettséggel. Schweiz nemsokára mindenütt behozza a nyolc éves iskolakötelezettséget. Franciaországban és Norvégiában a tanítók és az egyesületek is a nyolc év mellett foglaltak állást. Hollandia tanítóegyesületei is programjukba vették a 14 életévig tartó iskolakötelezettséget. A belgiumi munkásegyletek is emellett harcolnak. Franciaországban is. Érdekes, hogy a hollandiai munkásszövetség 1891-ben tartott kongresszusán azt határozta, hogy mindenáron azon vannak, hogy a tanköteles kor a 14 életévig kiterjesztésék, mert akkor remélhető, hogy az olcsó gyermeknapszám megszűnik és a munkások bére emelkedik. Anglia panaszkodik, hogy bár szigorúan hajtják végre a törvényt, de mert a törvény megengedi, hogy 12 éves korban fölmenthik a tanulót, nem eléggé hatályos. Angliában 40,000-en felül vannak 12 éves korú gyermekek textiliparnál alkalmazva, akik félnapig az iskolába járnak, a másik félnapot a gyárban töltik. Schweizban a lakosság foglalkozását tekintve veszik a törvény végrehajtásánál. így például a hegységekben nyáron nagyon kurtára szabják a szorgalomidőt, vagy megengedik, hogy a felsőbb osztályos tanulók ez időben egyáltalán ne járjanak iskolába.

Az iskolakötelezettségről szóló törvény lanyha kezelésének köszönhető, hogy például Franciaországban a fiatal emberek 8%-a analfabéta és 15-20%-ának kevés tanultsága van. Schweizban a ren-

des iskolabajárás elhanyagolásának a következményét akkor tapasztalják, amikor a 19 éves rekrutát alávetik a köteles vizsgának.

A bizottság ezek alapján a következő javaslatot terjesztette a kongresszus elé:

«A kongresszus, tekintettel arra, hogy az angol, a belga, a holland, a norvég és a bolgár tanítók az elemi oktatásra nézve a gyermekkor 6-14 évig terjedő szakát ítélik szükségesnek és tekintettel arra, hogy Németországban és Schweizban a kormány szintén ez életszakot tartja fontosnak, hogy eléressék az elemi iskola célja, azon óhajának ad kifejezést, hogy a tanító egyesületek legyenek rajta, hogy kormányaik törvényben mondják ki a 14. életévig terjedő iskolakötelezettséget és hogy nemzetközi bizottság támogassa ezt az igyekezetet.»

A kongresszus a javaslatot elfogadta. Ez a negyedik határozat.

A VII. pont három kérdésére csak a harmadikra jött válasz, tudniillik, miféle következményei volnának az egyes iparágaknál annak, ha az iskolakötelezettség a 14. életkorig tartana. Hollandiában egy bizottság tette tanulmány tárgyává a munkáviszonyokat és arra az eredményre jutott, hogy az iparnak a 12 éves gyermek igazi munkájára nincs szüksége. Ezt különösen a textiliparnál tapasztalták. A tanoncoknak itt fölvételi vizsgát kell tenniük és ezeket a vizsgákat jó eredménnyel csak a 13-ik évükben képesek letenni. Vannak gyárosok, akik szövőgyáraikba csakis 14 éves gyermekeket vesznek föl. A fűrészgyárakban 16 éves fiúkat vesznek föl. Az esztergályosok 13-14 éves gyermekeket fogadnak. A bőriparnál 15 éven alul nem veszik föl a fiúkat. Szeszgyárakban 16 éven alul nem alkalmaznak senkit. Vasgyárakban, gépgyárakban, hajógyárakban csak 16 éves fiúkat fogadnak. Ácsok, kőművesek, bádigosok, kőfaragók, festők egyáltalában nem használhatnak 16 éven alul lévő fiúkat. Általában az a nézet uralkodik, hogy fiatalabb gyermekeket csak kifutóknak lehet a műhelyekben használni. Nyomdánál és könyvkötőknél sem használhatnak a munkára 13½-14 éves gyermekeknél fiatalabbat.

Mindebből az következik, hogy ha az iskolaköteles kor a gyermek 14. életévéig tartana: az iparra semmiféle hátránnyal nem járna. Különben Schweizban 30 év óta törvény tiltja, hogy 14 éven aluli gyermeket nem szabad napszámba fogadni. Anglia, Franciaország és Hollandia abban a véleményben van, hogy a felnőtt munkások bére emelkedni fog, ha eltiltják az olcsó gyermekmunkát.

A VIII. pontra nem érkezett válasz. Ebből az következik, hogy természetesnek tartják, hogy minden országban törvényileg biztosítsák a tankötelezettség. Valószínűleg Belgium is végre meghozza e törvényt.

Ezzel az iskolakötelezettségről szóló első főkérdés ki van merítve. Amint említettem, a plenáris ülésen részt vettem a vitában és a következő előterjesztést tettem:

Bármily elismeréssel vagyok is a kongresszust előkészítő bizottságnak valóban értékes munkálatáért, de kénytelen vagyok rámutatni, hogy nagyon hézagosak azok az adatok, amelyeket a különböző országok elemi népoktatás-helyzetéről és viszonyáról az elért eredmény szempontjából állítottak egybe. De hézagosnak találok a segítő eszközökre vonatkozó javaslatokat is.

Ilyen nagy és rendkívül fontos kérdésnek az eldöntésére nem tartom elegendőnek egy pár országról szóló adatok egybegyűjtését (bár megengedem, hogy sok tekintetben a tanítóegyesületek a hibásak, hogy nem feleltek mindannyian a kérdésekre), de olyan általánosak a főkérdések, hogy ezekre a feleletet egy kis utánjárással könnyen megszerezhetné volna a kongresszust előkészítő bizottság. Arról, hogy vezetnek-e statisztikát a tankötelesekről vagy nem, nem elég megkérdezni Angolországot, Dániát, Norvégiát, Schweizot, Németországot és Csehországot, hanem Európának minden kultur-országát meg kellett volna kérdezni. Mindenesetre sokkal értékesebb lett volna, ha minden országból, sőt Amerikából is közölték volna az adatokat 1. a tankötelezettségről, 2. annak végrehajtásáról, 3. egy-egy osztály tanulóinak törvényes létszámáról, 4. az ingyenes népoktatásról, 5. a szegény gyermekek déli ebédjéről és főlruházásáról, 6. arról, hogy az elemi népiskolai tanulók hány percentje nem mehet buktatás miatt felsőbb osztályokba, 7. az analfabéta tankötelesek kimutatásáról országonként, 8. a szorgalmi időről és így tovább: mert csnk «zek alapján lehetett volna konkrét javaslatokat tenni az elemi népoktatás nagyobb eredményét célzó segítő-eszközökre.

Az első kérdés 4. pontjának végén ott vannak a javaslatok, amelyek megszüntetnék a hiányokat; hát akkor minek az V., VI., VII., VIII. pont? Hiszen a segítő eszközök éppen e pontokban föl-sorolt bajokból folynak.

Nézetem az, hogy a kongresszusnak már nem kellene adatokat gyűjteni arra, hogy az elemi népoktatás eredményének fokozására megtalálja a segítő módokat. Hisz oly bő tapasztalat áll e tekintetben rendelkezésünkre, hogy a kongresszus egész bátran és határozottan kimondhatja:

1. A tankötelezettségről és szigorú végrehajtásáról minden országnak saját jól fölfogott érdekében sürgősen kellene törvényt hoznia.

2. Minden község, amelyben legalább 30 tanköteles van: tartozik iskolát állítani, Ha nincs hozzá anyagi ereje, az állam joga és tiszte iskolát állítani.

3. Elemi népiskolákban nem szabad buktatni; mert a tan-kötelezettségből folyik, hogy (például) a tanulónak 12 éves koráig kell a mindennapi iskolába járni, tehát hadd menjen előre, hiszen a legfontosabb nemzeti tárgyak csak a felsőbb osztályokban vannak.

4. Ingyenesnek kell lenni a népoktatásnak mindenütt, csupán csekély beíratási díjat tartozzanak befizetni a tehetősebb tanulók, amely összegből minden elemi népiskola mellé ifjúsági könyvtárak szervezendők.

5. Szegény gyermekek részére ingyen ebéd és ruha adandó. Erre törvénnyel kötelezendők az iskolafentartók.

6. Iskolaorvosi intézmény léptetendő életbe a falusi népiskolákban is.

7. Az egyes osztályokba járó tanulók létszámának maximuma megállapítandó törvénnyel.

8. A szorgalomidő a városi és falusi népiskolákban a lakosság szociális viszonyainak figyelembevételével szabályozandó.

9. és ehhez mérten egy maximális és minimális tanterv állapítandó meg.

10. A tanköteles gyermekek eltiltandók a napszámba menéstől.

11. A tanulók intellektuális tehetségük szerint beosztandók az egyes osztályokban.

A kongresszus elnöke kedvezően fogadta előterjesztésemet és exkuzálta a kongresszust előkészítő bizottságot, hogy adataik hézagossak. Ezután a bizottság javaslatait és az ezekre vonatkozó indítványokat a kongresszus elé terjesztette határozathozatal végett.

Az elfogadott határozatok.

Első kérdés.

A) Az elemi iskolai statisztika állapota a különböző országokban az eredmények szempontjából.

a) Az iskolakötelezettség szükségessége. Az okok, melyek miatt nem eredményes ott, ahol törvény mondja ki. Segítő eszközök és módok.

Határozatok.

A) Minden művelt országban kívánatos, hogy iskolai statisztika vezettségék,

a) az elemi iskolákba járó mindennapi iskolakötelesek teljes számáról,

b) azoknak a mindennapi iskolaköteleseknek teljes számáról, akik kimaradtak az elemi iskolából azzal a szándékkal, hogy más iskolába nem járnak,

c) azoknak a mindennapi iskolaköteleseknek számáról, akik az elemi iskola összes osztályait elvégezték,

d) arról, hogy mely osztályokat hagyták el azok a tanulók, akik nem járták végig az elemi iskolát.

B) A kongresszus felhívja a bizottsághoz csatlakozott tanító egyesületeket, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket a kormányoknál az említett statisztikai adatok megszerzése végett és különösen, hogy megállapítsák azoknak a gyermekeknek a száma, akik egy iskolába sem járnak.

C) A kongresszus felkéri a tanítószövetségek nemzetközi bizottságát: készítsen a legnagyobb gonddal egy összehasonlító táblázatot a csatlakozott országokban érvényes elemi oktatási tantervekről.

D) Hogy orvosoltassék az a baj, hogy a növendékek nagy száma nem fejezi be az összes osztályokat, szükség van:

1. Az iskolakötelezettséget kimondó szigorúan végrehajtott törvényre.

2. Az iskolabajárás megkönnyítésére szolgáló eszközökre: iskolai ebédre és a szegény gyermekek felruházására.

3. Az iskolaköteles korban levő gyermekek tökéletes felmentésére minden egyéb munka alól.

4. Pontos megállapítására a növendékek azon számának, amelyet ugyanazon tanító egyszerre taníthat.

5. Az iskolaépületek törvényszerű elhelyezésére.

6. A növendékek elkülönítésére, szellemi képességük szerint.

E) A kongresszus, tekintettel arra, hogy az angol, a bolgár, a belga, a holland és a norvég tanítók az elemi oktatásra nézve a gyermekkor 6–14. évig terjedő szakát tartják szükségesnek és tekintettel arra, hogy Németországban és Svájcban a kormány szintén ezt az időszakot tartja fontosnak, hogy eléressék az iskola célja, azon óhajának ad kifejezést, hogy a tanítóegyesületek legyenek rajta, hogy kormányaik törvényben mondják ki a 14-ik életévig terjedő tanítókötelezettséget és hogy a nemzetközi bizottság támogassa ezt az igyekezetét.

F) A kongresszus óhajta, hogy Anglia és más országok iparúzó helyiségeiben a félnapos rendszer megszüntetessék.

G) Tekintettel arra, hogy az egyes országokban közzétett statisztika azt mutatja, hogy a munkások bére ott, ahol nincs olcsón kapható gyermekmunka: emelkedik; a kongresszus elhatározza, hogy felkéri a munkástársulatokat, hogy segídekzenek a nemzetközi bizottságnak a gyermekek munkájának korlátozására irányuló törekvésében és követeljék a 14-ik életévig terjedő iskolakötelezettséget.

Ezenkívül a következőkben állapodtak meg:

I. A kongresszus megbízza a nemzetközi bizottságot, hogy azokból az országokból, hol nincs iskolakötelezettség, kérjék be a tanító egyesületektől és a tanüggyel foglalkozó társulatoktól:

1. az elemi oktatásban részesülő gyermekek statisztikáját,
2. az iskolába nem járó gyermekek statisztikáját.

II. A kongresszus annak az óhajának ad kifejezést, hogy néhány országban, különösen Belgiumban, ahol nincs tankötelezettség, a közhatalóságok intézkedjenek az iránt, hogy az elemi iskola 14-ik élet-évig való látogatásának kötelezettsége késedelem nélkül bevéssék az iskolai törvénybe.

III. A kongresszus óhajtja, hogy az összes iskolanemek megnyitandók mindenki számára; a felvételnél csak a tehetség jó tekintetbe, és hogy az összes iskolák tantervei között szerves és Jogikai összefüggés legyen.

A hazai viszonyokkal való összehasonlítás.

Ha már most összevetjük a külföldi elemi iskolázási viszonyokat a hazaival: első tekintetre úgy füst a dolog, mintha nem valami számottévő volna a különbség a külföldi és hazai népoktatási viszonyok között; mintha az elemi népoktatás eredménytelenségének okai és segítő eszközei általánosak volnának mindenütt. De rögtön más színben tűnik föl az összehasonlítás, ha felelni akarunk mi is a nemzetközi kongresszus első kérdésére, hogy vezetünk-e mi is az elemi oktatás eredménye szempontjából részletes statisztikát és e végből fölütjük a statisztikai évkönyvünket. Ebből aztán meggyőződhetünk, hogy igenis vezetünk részletes statisztikát az elemi népoktatásról, de ez csak annyiban terjed ki az elért eredményre, hogy:

a) osztályonként az iskolai év végén járt *nem magyar* gyermekek közül hány *tanult meg magyarul?*

b) azok közül, akik az iskolai évfolyam akármelyik osztályban is betöltötték 12-ik életévüket, tehát a mindennapi iskolakötelezettség végső korhatárát, hány *nem magyar* tanuló tanult meg magyarul?

c) ugyanazok közül hány *nem tanult meg írni és olvasni?*

A nemzetközi kongresszus előkészítő bizottsága kigondolt minden elképzelhető statisztikai adatgyűjtést, de azt nem kutatta, hogy befolyással van-e az a tanítás eredményére, hogy az összes iskolák a *tanítási nyelv* szerint hogyan oszlottak meg. Már pedig nálunk 1908-1909-ben az összes elemi iskolák közül csak 77,5% volt magyar tanítási nyelvű, míg német 2,7%, tót 2,8%, oláh 14,8%, ruthén-0,4%, szerb 1,6% és más tanítási nyelvű 0,1%. *Nem magyar taní-*

tási nyelvű iskolákba pedig 2'934 *magyar anyanyelvű* tanuló járt. Arra se volt kíváncsi a bizottság, hogy a mindennapi iskolák összes tanulói *anyanyelv* szerint hogyan oszlanak meg. Pedig milyen érdekes adat az, hogy a magyarországi 1.978,786 mindennapi tanköteles közül: magyar anyanyelvű csak 1.050,579, német 240,003, tót 257,244, oláh 220,571, ruthén 42,244, horvát 22,152, szerb 44.248 és más 27,079. Hátha még fölemlíteném, hogy statisztikánk szerint az előző' iskolaévben még mindig 205 paraszt tanító tanított az elemi iskolákban!

Ha tehát egy egységes nyelvű nemzet, mint mondjuk Franciaország, fölkiált, hogy van olyan pár iskolája, ahol 100-nál is több a tanuló egy osztályban és követeli az 50-es létszámot, nem vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy hiszen más országban is van a miénkhez hasonló tűrhetetlen helyzet, mert nálunk, különösen a nemzeti-ségek lakta vidékeken lévő állami elemi iskolákban a törvény követele 60-as létszám is túlon-túl sok és oly nagy számot jelent, mint másutt a 100-as tanulói létszám, mert sok helyen a tanulóknak anyanyelve nem a magyar és így előbb a magyar nyelvet kell megtanulniuk, amelyet bizony nem igen hoznak magukkal. Pedig sajnos nálunk ezerszámra vannak olyan elemi iskolák, amelyekben egy tanító 70-80-90 gyermeket tanít s százsámra olyan, amelyben 100-nál több gyermek van egy tanító keze alatt. Ha a francia kimutatja, hogy sok ott az analfabéta, mit mondjunk mi ahhoz, hogy hatod-félmillió analfabétáink közül: 1.280,000 a magyar analfabéta? Olvasom a kultuszminisztérium egyik hivatalos lapjában, hogy följjadul, hogy Biharvármegyében a magyarcsékei járásban 93% analfabéta van; a béli járásban 94%; a vaskohiban 93% és a belényesiben 86%, pedig Olaszországban ijesztőbb az analfabéták száma, úgy hogy ott most kimondták az analfabéták iskolakötelezettségét és három milliót szavaztak meg e célra.

A mi helyzetünk minden tekintetben súlyosabb minden más nemzeténél. A mi munkánk az elemi oktatás terén is sokkal nehezebb a másokénál. Nekünk az elemi oktatás terén hazai viszonyainkhoz kell alkalmazkodni és arra kell törekedni, hogy elemi népoktatásunk a hazai talajból nőjön ki. Bátran merem állítani, hogy a mi sajátságos viszonyainkat figyelembe véve, aránylag szépen haladunk az elemi oktatás terén is. Különösen Wlassics volt miniszter államosítási politikája és az Apponyi féle 1907: XXVL, XXVII. és 1908:XLVI. t- cikkek nagyot lendítettek elemi népoktatás-ügyünkön.

Hogy mily gondot fordítunk elemi népoktatásunkra, az kitűnik abból, hogy a kongresszus kívánta statisztikai adatok legtöbbszörével

rendelkezünk. Ezekből megállapíthatjuk, hogy a mindennapi iskolákba az iskolaév végéig beiratkozott nyilvános tanulók száma összesen 2.037,620 volt az 1908-1909. iskolai évben. Ezek közül az iskolai év folyamán más iskolába ment át vagy magántanuló lett 60,684, kimaradt az iskolából és nem tanult tovább 69,765. De vannak adataink arra is, hogy hány tanuló nem végzi el a közvetlen magasabb osztályokat. így 1908–1909-ben az I-ső osztályba járt 552,619 tanuló, a II-ikba 527,269, tehát már 25,350-nel kevesebb; a III-ikba 369,014, tehát 158,255-tel kevesebb, a IV-ikbe 290,894, tehát 78,120-al kevesebb, az V-ikbe 169,570, tehát 121,324-el kevesebb és a VI-ikba 88,754, tehát 80,816-tal kevesebb. E három utóbbiról nem vezetett statisztikát sem Anglia, se Dánia, se Franciaország, se Norvégia, se Svájc. A kongresszus még csak most határozta el az adatok gyűjtését, amely adatokra már mi itthon építettünk is.

Ugyancsak vannak adataink arra is, hogy akad-e országunkban egy bizonyos számú olyan tanuló is, aki nem végzi el az elemi iskola mind az évfolyamát és ha igen, miben keresendő ennek az oka? Ezek az adatok nálunk is époly lesújtók, mint több helyt külföldön. Sajnos, nagyon kevés tanuló végzi el nálunk mind az évfolyamot. Ennek az oka sokféle. Részint az iskolahiány. Hiszen vagy 5000 iskolára volna még szükségünk, hogy elhelyezhessük valamennyi mindennapi tanköteleseinket. Részint az V. és VI. osztály hiánya. De vannak egyéb okok is. Ha a kilométerek hosszúságában elnyúló hegyvidéki községeket tekintjük, vagy az alföldi pusztai viszonyainkra gondolunk, lehetetlenség a legjobb akarat mellett is, hogy ezen szétosztott házakból a gyermekek rendszeren iskoláztassanak. Trencsén megyében például az irtványokon nagyon sok tanuló nő fel iskola nélkül, mert nem lehet a messze távolságokról a gyermekeket iskolába jártni. Ilyen helyeken a leghelyesebb volna bizonyos központokon internátusokat szervezni, ahol összegyűjtenék a tanköteleseket és ingyen ellátásban részesítenék.

Az 1908-1909. évi statisztikai kimutatás szerint 427,155 mindennapi tanköteles nem járt iskolába. Az meg éppen elszomorító, hogy a mindennapi iskolák tanulói igazoltan 26.865,971 és igazolatlanul 12.743,975 félnapot mulasztottak. Ilyen nagymérvű iskola-mulasztás megdöbbenő. De nagyon sok tanulót mentenek is föl a tanulás alól.

Ezért az Állami Tanítók Országos Egyesülete már több ízben panaszkodott is, hogy a népiskolai mulasztási bírságolásoknak alig van látható eredménye. A tanítótság két hétről két hétre lelkiismeretesen elkészíti a mulasztási kimutatásokat, de a községi előljáróságok lanyhán veszik.

Nálunk is épúgy, mint Hollandiában és egyebütt is bőkezűen járnak el a felmentéseknél. 1908-1909. tanévben 457.155 iskolába nem járó 6-11 tanuló közül 101,330 tanulót mentettek föl.

A mulasztás és fölmentés nagy száma nálunk is erősen hátráltatja az oktatás eredményességét. Az, aki egy évben sokat mulaszt és nem végzi el az előírt osztály tananyagát, a másik évben ismétli az osztályt és a harmadik évben ismételve újra, ezzel befejezi a mindennapi iskolát anélkül, hogy talán írni és olvasni megtanult volna és ami a legnagyobb baj, hogy a nemzeti tantárgyakból soha sem hall semmit, mert ezeket főképen a felsőbb osztályokban tanítják. Sajnos, a mi közönségünkben részben életfoglalkozásánál, részben anyagi viszonyainál fogva nincsen meg az az élénk érdeklődés a gyermek beiskolázása iránt, amire szükség volna. Ebből kifolyólag a közönségnek ez a része harcban áll minden iskolai hatósággal. Ebben a szegénységnek nálunk is sokszor része van, mert az a szegény földműves, ha gyermeke a 10-12 éves kort elérte, legszívesebben szolgálatba adja, mert ruházni és élelmezni másképp nem képes.

*

Megállapítható tehát, hogy a kongresszus kívánta statisztika adatok legtöbbszörrel rendelkezünk, amelyből következik, hogy elemi népoktatásunk igyekszik lépést tartani más kultúr államokkal. Bár nagy hiánya a különben mintaszerűen összeállított «Statisztikai Évkönyvünk»-nek, hogy nem részletezi a tanítás eredményét, a tanulók korát osztályonként és az ismétlő iskolákból a kimaradást osztályonként. Célszerű volna az iskolaépületek állapotáról is statisztikai adatokat gyűjteni.

Állandó figyelemmel kísérjük a külföldi népoktatási eredményeket, ott, ahol lehet tanulunk is tőlük, de elemi népiskolánk szervezetét, tagozatát, szorgalmi idejét és az iskolakötelezettséget föltétlenül *hazai viszonyainkhoz kell, hogy szabjuk.*

Épen ezért egyelőre még nem helyezkedhetünk az iskolakötelezettség 14-ik életkorhatáráig való kiterjesztésére, mert az állam teherviselési képességével és az itteni szociális viszonyokkal számolva, nem tudnók a törvényt kellő szigorral végrehajtani.

Azonban kívánatos volna e tekintetben is egy lépést előre tenni. Egyelőre elég volna a Berzevicsy-féle népoktatási törvényjavaslatnak az iskolakötelezettségre vonatkozó rendelkezését megvalósítani, vagyis az iskolakötelezettségnek egy évvel való esetenkénti megoldását a végből, hogy az elemi népiskola részére eddig is előírt tananyagot elsajátíthatassák azok is, akik azt a rendes hat évi idő alatt elsajátítani nem tudták.

A nagymérvű iskolamulasztás ellensúlyozására ugyancsak meg kellene valósítani a Berzeviczy-féle törvényjavaslatnak azt a részét, amely az iskolai mulasztási bírságolásokat szankcióval akarta ellátni és ki kellene mondani törvényileg, hogy azok a mindennapi tan-kötelesek, akik az iskolaév folyama alatt 12-ik életévüket betöltik, iekolábajárás alól föl nem menthetők, hanem az iskolaév végéig megszakítás nélkül tartoznak iskolába járni.

Kimondandó volna továbbá, hogy ipari vagy gyári munkákhoz fél napi felmentés nem adható.

Második kérdés.

A természettudományok tárgya és célja az elemi iskolában.

A beérkezett statisztikai adatokból kitűnt, hogy a természettudományokat minden országban tanítják, ahol az elemi iskolákat helyes irányban szervezték: Svédországban 1842 óta, Hollandiában 1897 óta, Csehországban 1860 óta, Dániában 1876 óta, Belgiumban 1879 óta szerepel e tantárgy a tantervben. A tanítás célja is csaknem ugyanaz mindenütt.

A kongresszus e kérdésre a következő határozatokat hozta:

Határozatok.

Cél. I. A természettudományok tanításának az elemi iskolában kettős célja van:

1. Az általános műveltség.
2. A legnélkülözhetlenebb gyakorlati ismereteknek megszerzése.

Módszerek és eljárás. II. Ennek az oktatásnak szemléltetőnek, kísérletezőnek és bizonyítósnak kell lennie. Ne csak a szemet, hanem valamennyi érzéket foglalkoztassa, legyen hatással az érzelmekre, a szívre, és ezáltal segítse az erkölcsi és esztétikai nevelést.

III. Fontosságánál fogva az oktatást már a legzsengőbb korban meg kell kezdeni olvasmányok útján és a beszéd- s értelemgyakorlatok kapcsán.

Eszközök. IV. Mellőzhetetlen eszközök: a kert, vagy a mező, a muzeumok, a gyárak, műhelyek látogatása, séták, kirándulások és tanulmányi utazások.

V. A szövetségek arra fognak törekedni, hogy az államok, tartományok (megyék) és városok költségvetésébe az egyszerű, de mellőzhetetlen kísérletek végzésére szükséges eszközök beszerzésére, valamint a kirándulások és iskolai utazások költségeinek fedezésére szolgáló tételek felvétessenek.

Általános tanterv:

Elemi tanfolyam. VI. Az elemi tanfolyamon a természettudományok tanítása olvasmányok, az iskolai múzeum segítségével végzett beszéd- és értelemgyakorlatok, térképek, rajzok s faliképek segítségével történjék: célja csupán a gyermekeket hozzászoktatni környezetéhez és felébreszteni tehetségét a közvetlen megfigyelésre a leckeóra előtt, alatt és után.

Középső tanfolyam. VII. A középső tanfolyamon a tanítás sokkal rendszeresebb lesz. Vonatkozni fog a tárgyak és tények vizsgálatára (analysis), teljes részletességgel fog foglalkozni az ásványtannal, a növénytannal, az állattannal és az elemi fizikának néhány fogalmával.

Felsőbb tanfolyam. VIII. A legfelsőbb tanfolyamon a természettudományok tanítása sokkal kiterjedtebb, mélyrehatóbb lesz, tekintettel lesz a higiénére, háztartásra, földművelésre, iparra, a művészetekben való alkalmazhatóságára, szem előtt tartva a környezet szükségleteit és rendelkezésre álló feltételeit.

*

Hogy mily modern nívón állunk mi az elemi népoktatásunk belső élete terén is, bemutatom itt a természettudományok tanítására vonatkozó utasításaink főbb szempontjaiból a következőket:

«A természettudományok tanítására vonatkozó utasításnak az a fontos hivatása van, hogy népiskolai oktatásunknak ezt a legelhangoltabb részét jóformán megalkossa. Nem kell mondanom, hogy a realismeretek mellőzése mily kárt tesz népünk műveltségében, hogy az ipar és földművelés mai viszonyainál fogva mennyit kell a nép alsóbb rétegeinek is ezekből tudni. Igaz, hogy az új tanterv látszólag csak kevés órát szánhatott e tanításnak, de ha megfontoljuk, hogy nem sokfélélt kell tanítanunk, csak jó alapot vetnünk, továbbá, hogy ez a tanítás majd minden tárgy tanításával, így a magyar nyelvvel az olvasmányok, a számtannal a tárgykörök révén, a földrajzzal, kézimunkával és gazdaságtannal pedig egyenesen kapcsolatos, akkor az óraszám elegendő lesz azoknak a céloknak az elérésére, melyeket itt kitűzhetünk magunknak. Különösen felhívom a tanító-ság figyelmét azokra, miket az Utasítás a természetrajznak biológiai alapon való tanításáról mond, továbbá mikép alkalmazkodjék a tanító a helyi körülményekhez, hogyan szoktassa tanítványait a megfigyelésre stb. Az anyag részletes felsorolása majdnem teljes; ebből válogat a tanító a helyi körülményekhez képest. Nem ismétlem itt, amik az egészségtan tanítására vonatkoznak. Ez a tanítás jóformán új,

szerfölkött nehéz, de ha a tanító a részletesen megjelölt szempontokhoz ragaszkodik, ezt is nemcsak élvezetessé, hanem messze kiható fontosságúvá tudja tenni.»

Harmadik kérdés.

A tanítóképzés és az iskolai felügyelet.

A kongresszust előkészítő bizottság e kérdésre vonatkozó statisztikai adatok felsorolását a következő bevezetéssel kezdi meg:

«Társadalmi viszonyaink jelenlegi állapotában a tanítás s különösen az elemi oktatás az összes magas műveltségű nemzeteknél, mint közszolgálat jelentkezik. Következésképpen: *A*) Ha a közhatóságok (állam, tartomány, község) nem monopolizálják is az elemi oktatást, nem oldhatjuk fel magunkat annak felügyelete alól; *B*) A közhatóságok (állam, tartomány, község) kell, hogy magukévé tegyék a tanítók és tanítónők képzését.»

E tételt, amelyet a kongresszus határozattá emelt, követik az adatok. Csupán Belgiumból, Bulgáriából, Dániából, Franciaországból, Csehországból, Hollandiából és Luxembourgból érkeztek be adatok.

Belgiumban. A tanítók és tanítónők képzésére vannak állami, tartományi és községi u. n. «*Normáliskolák*».* Azok azonban, akik nem végezték el ezeket a normáliskolákat, egy középponti vizsgáló bizottság előtt tehetnek képesítőt. (*Zentraljury*.)

A «*Normáliskolába*» rendszerint a középiskola alsó osztályainak elvégzése után veszik föl a jelöltet. 15 évesnek kell a jelöltnek lennie, mikor a fölvételi vizsgálatra jelentkezik. A fölvételi vizsgálat tárgyai a középiskolák alsó osztályainak a tárgyai. A képző négy évfolyamból áll. A két első évfolyam általános ismereteket nyújt; az utolsó két évfolyam szakismeretet. Az évfolyamok befejeztével osztály vizsgát és ennek sikeres elvégzése után írásbeli, szóbeli és gyakorlati képesítő vizsgát tesznek a jelöltek. A 14 állami normáliskolában internátus van. A brüsszeli községi és a brabanti tartományi képzőben externátusi rendszer van.

Bulgáriában a tanítók kiképzésére tanító- és tanítónőképzők vannak két évfolyammal. Hat gimnáziumi osztályú bizonyítvány alapján veszik föl a növendékeket. Minden osztály létszámát a kultusz-miniszter határozza meg három évenként. Ha a létszámnál több jelentkezik, akkor pályázatot hirdetnek a fölvételre és a fölvételi vizsgálat alapján töltik be az előírt létszámot. Externátus van.

* Ezeket az iskolákat másképp mintaiskoláknak is hívják és az elemi iskolával vannak kapcsolatban.

Dániában négy állami és 14 magán (de nyilvánossági joggal felruházott) «Normáliskola» foglalkozik a tanítók kiképzésével. A fölvételt egy középiskola elvégzéséhez és a jelölt 18-dik életévéhez kötik. A dániai tanítóegyesület szigorítani óhajtáná a tanítóképzést.

Franciaországban mindkét nembeli tanuló a 16-dik életévében vétetik föl a «Normáliskolába». De korengedélyt is adnak. Fölvételi vizsgát a népiskola felső osztályainak tárgyaiból kell tenni. A tanítói szemináriumi tanfolyam három évig tart. A tanfolyam befejeztével minden növendék egy a tanfolyam bevégeztségét igazoló bizonyítványt kap (Certificat de fin d'Etudes normales). Franciaország paedagogiai organizációja szerint ezekben a szemináriumokban internátusoknak kell lenni, de vannak önkéntes hallgatók (auditeurs libres) és bejáró tanulók (élèves externes). Itt is szigorítani akarnák a szakemberek a tanítóképzést. Az internátusi nevelésre vonatkozólag a francia delegátusok nem járultak a prágai gyűlés határozatához. Azt bizonyították ugyanis, hogy legújában az internátusi nevelés határozottan javult; a növendékek nem panaszkodnak, a fegyelem nem nyomasztó, kicsinyes és nem részesülnek a tanulók mostoha elbánásban, a növendékek egyedül vannak a tanuló- és a hálószobákban, a szünetnapokon a tanulók minden felügyelet nélkül kimehetnek, szóval mindazt a szabadságot élvezik, amit fiatal emberek, akik bár egy és ugyanazon házban élnek és laknak, egyáltalában élvezhetnek. *Csehországban* a jelöltek 15 éves korukban veszik föl a «Normáliskolába». A középiskola harmadik és negyedik osztály tanterveiből kell fölvételi vizsgát tenni. A cseh tanítók központi egyesülete szintén szigorítani szeretné a tanítóképzést. A tanítók *szakképzéséi* két éven át egy külön speciális szakiskolában, amely az egyetemmel volna összekapcsolva, kellene végezni. Ebbe a szakiskolába való fölvételre ismét külön fölvételi vizsgát kellene tenni.

Hollandiában a tanítók és tanítónők képzésére az állam szakiskolákat (hwekksschool) és normáliskolákat szervezett. Jelenleg a következő helyeken vannak állami képzők (szakiskolák): Grönningben, Dévenderben, Nimwegenben, Harlemben és Middelburgban. Számos községi szakiskola is van.

Az állami szakiskolák mellett gyakorló iskolák is vannak. Újában kifogásolják, hogy a tanulókat 14-dik életévükben veszik föl; amikor még nem lehet biztosan megállapítani, hogy rátermett-e a tanítói pályára. A normáliskolák alacsonyabb fokon állanak, mint a szakiskolák. Ebbe a tanuló 12-dik életévükben vétetnek föl. Kétféle normáliskola van, A és B. Az A-ban kibővítik a tantárgyakat a franciával és a matematikával. A B-ben hiányzanak e tárgyak. A jelölteknek mindkét fajta iskolában fölvételi vizsgát kell tenniük.

Hollandiában nem kívánják a tanítóképzést az egyetemmel kapcsolatba hozni, mert az az áldozat, amit a jelölt a hosszú, fáradtságos tanulmányra fordítana: nem volna arányban az anyagi előnyökkel, amelyet a tanítói pálya nyújtana. Az internátusi nevelést a franciákkal szemben elítélik.

Luxembourgban állami normáliskola van a tanítók képzésére. Három évfolyama van. Csak a 16-dik életévükben veszik föl a tanulót a fölvételi vizsga alapján. Gyakorló iskolája van a képzőnek. A tanítójelöltek részére externátusi rendszer van. Az intézetet egy lelkész-igazgató vezeti. A tanítónőjelölteknek internátusuk van apácák vezetése alatt.

A kongresszusi határozatnak a tanítóképzésre vonatkozó második és harmadik tételét a luxembourgiak ajánlották.

Az elemi iskolai tanfelügyelet.

A bizottság azt javasolta, hogy az *elemi népiskolai tanfelügyelők* a néptanítók sorából kerüljenek ki, akik legkevesebb 15 évet (később 10 évre szállították le) már szolgáltak és a tanfelügyelői szakvizsgát letették és azzal a tapintattal és hivatottsággal rendelkeznek, amely a tanfelügyelői állás betöltéséhez szükséges.

Kevés helyről küldtek adatokat; csupán Belgium, Bulgária, Dánia, Franciaország, Csehország, Hollandia, Luxembourg küldött adatokat. Jó szolgálatot vélek teljesíteni, midőn ezeket az adatokat kiegészítem *Ausztriára* és *Poroszországra* vonatkozó adatokkal.

Ausztria. Az *elemi népiskolai tanfelügyelőség* – az országos népiskolai tanfelügyelő kivételével – csak ideiglenes, három-hat évre terjedő mellektiszt; egyedül Galíciában vannak külön, állandó tisztet betöltő népiskolai tanfelügyelők. Minden kerületre nézve a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki a felügyelőt az orsz. iskolatanács jelölése alapján; ott, ahol kerületi iskolatanács is van – mint pl. Csehországban – a jelölés a kerületi tanács meghallgatásával történik. Tanfelügyelőséggel rendszerint polgári iskolák vezetői vagy tanítóképzőintézeti tanárok, olykor középiskolai tanárok is bíznak meg. A polgári iskolák tudvalevőleg Ausztriában a mi felsőbb népiskoláinknak felelnek meg; a polgári iskolai képesítést külön továbbképző tanfolyamok és képesítő vizsgálatok alapján nyerik. – Galíciában, az orsz. törvény alapján, a kerületi iskolafelügyelők (ezek felelnek meg a mi *segéd-tanfelügyelőinknek*) állami tisztviselők, a IX. rangosztályban; Vs azonban – *magasabb képesítés alapján* – a VIII. rangosztályba sorolható.

Poroszország. A legújabb időig (1902-ig) irányadó volt az 1891. évi miniszteri rendelet. Eszerint «az oktatás- és nevelésügy sikeres fejlődésére nézve nagyjelentőségű dolog, hogy az iskolafelügyelői, sok

felelősséggel járó tisztség csak teljesen megbízható és a népiskolai szolgálatban kiválóan deréknek bizonyult tisztviselők kezére bízassék. E föltételnek ép úgy megfelehetnek a tanítóképzőintézetben, mint az egyetemeken képzett tanférfiak: azonban a k. kormány kinevezésre ajánlataiban elsősorban a tanítóképző tanítóira, valamint nagyobb nép- és középiskolák vezetőire fog tekintettel lenni». *Középkiskola* (Mittelschule) porosz elnevezés szerint (1894. jun. 11. tv.) «oly tanintézet, mely általános művelődési céloknak szolgál, de *sem nem felsőbb iskola – azaz egyetemre előkészítő gimnázium vagy reáliskola – sem nyilvános népiskola, sem szak- vagy továbbképző iskola*». (Egészben *a mi polgári iskoláinknak* felel meg.) A porosz népoktatás körében a tanítói képesítésen kívül és azontúl még két magasabb fokú képesítés van: 1. a középiskolai tanítói, 2. a rektori. Mindkettőt újabban (1901 júl. 1.) újra szabályozták. A rektori vizsgálati szabályzat (életbe lépett 1902 ápr. 1.) szól a kerületi tanfelügyelői képesítésnek is; azonfelül még képesít tanítóképzőintézeti igazgatói és tanári tisztre, továbbá felsőbb leányiskolák, középiskolák, hat vagy több osztályú népiskolák vezetésére. A vizsgálatot évenként kétszer tartják azon bizottságok előtt, melyek a középiskolai képesítést is adják. Minden tartományban van egy-egy ily bizottság; elnöke a tartományi iskolakollegium biztosa (commissarius), 4-6 tagját a tartományi iskolakollegium javaslatára a tartományi főpresidens nevezi ki az iskolai közigazgatási és felügyeleti tisztviselők köréből, valamint a tartomány nyilvános tanintézeteinek vezetői és tanítói közül a szakok megjelölésével, amelyekből vizsgáznok kell. Vizsgára jelentkezhetnek: tanítók, lelkészek, a felsőbb iskolai tanár- és theologiai jelöltek, akik már középiskolai és felsőbb leányiskolái képesítéssel bírnak és legalább három éven át iskolai szolgálatban állottak. Kivételesen mások is vizsgálatra bocsáthatók miniszteri engedéllyel, főképen több évi sikeres iskolai tanítás alapján. A vizsgálat írás- és szóbeli. Az írásbeli vizsgálat házi dolgot; tárgyát az oktatás és nevelés tan, vagy az iskolai gyakorlat köréből a tartományi iskolakollegium jelöli ki. A dolgot nyolc hét alatt készítenő el; a vizsgáló-bizottság elnöke bíraltatja meg a bizottsági tagokkal. A szóbeli vizsgálat kiterjed a nevelés- és oktatás tan egész körére, kapcsolatban a lélektanral, főképen – tekintettel az egyes iskolanemekre, amelyekre a képesítés szól – az egyes tantárgyak módszerére – figyelemmel a tanításuk történetére is – továbbá az iskolai gyakorlatra, rendszabályokra, taneszközökre s általán a tanítók tudományos segédeszközeire, nép- és ifjúsági irodalomra.

Belgiumban megyei- és főtanfelügyelők vannak. A megyei tanfelügyelőket a magasabb képesítésű tanítók közül, akik a tanfelügyelői

szakvizsgát már letették – a kormány nevezi ki. A főtanfelügyelők alá bizonyos számú megyei tanfelügyelők tartoznak. Ezeket a miniszter a megyei tanfelügyelők közül nevezi ki.

Bulgáriában van: járási, megyei és fő (general) tanfelügyelő. Járási tanfelügyelőkül öt évi szolgálattal bíró elemi népiskolai tanítókat neveznek ki, aki a különböző tanítási módszerekből, az iskola adminisztrációból és az iskolatörvényekből vizsgát tett. A megyei tanfelügyelőket a középiskolai tanárok sorából nevezik ki, akiknek legalább öt évi gyakorlatuk van és magasabb pedagógiai képzettségről tesznek bizonyosságot. Nekik nem kell tanfelügyelői szakvizsgát tenni. A generalinspektorok a közoktatásügyi minisztériumba vannak beosztva és az összes iskolák fölött a felügyeletet gyakorolják. Összesen hatan vannak: egy filológus, egy történelem-földrajz szakos, egy matematikus, fizikus, egy természetrajz-vegytan szakos, egy pedagógus-filozófus és egy orvos. Kinevezésük 10 évi gyakorlathoz van kötve.

Dániában: városokban néptanítók, vidéken lelkészek végzik a felügyeletet. Semmiféle vizsgát nem kívánnak.

Franciaország. A *népiskolai tanfelügyelőket* (inspecteurs et inspectrices de l'enseignement primaire) a közoktatásügyi miniszter nevezi ki. (Nem tévesztendő össze az *akadémiai* felügyelőkkel, akiket a mi középiskolai tanárainknak megfelelő képesítésű egységnek közül neveznek ki.) A kinevezetteknek tanfelügyelői képesítéssel kell bírniuk (Certificat d'aptitude à l'Inspection des Ecoles primaires et à la Direction des Ecoles normales), mely egyúttal tanítóképzői igazgatóságra is képesít. Ily vizsgálatra jelentkezhetik minden jelölt: 1. aki 25-ik életévét betöltötte; 2. legalább öt éven át valamely nyilvános alsó-, közép-, vagy felsőfokú iskolában tanított; 3. a következő képesítések közül valamelyikkel bír: *a)* tanítóképző tanárság (külön képesítő vizsgálat alapján; *b)* irodalmi vagy tudományos licentiatus (ezt két évi egyetemi tanulmány után szerezhetni külön egyetemi vizsgálat). Ya gy ezek hiányában bír: *c)* polgári iskolai képesítéssel (enseignement secondaire special); *d)* irodalmi vagy tudományos baccalaureatussal (ez körülbelül a mi érettségi bizonyítványunknak felel meg, de egyetemi vizsgálat alapján szerzik). Nyilvános iskolai tanítók és tanítónők is jelentkezhetnek, ha tanári képesítésük nincs is, föltéve, hogy tíz évig szolgálnak akár mint vezetők, vagy segédek alsó és felső népiskolában és teljes tanítói képesítéssel bírnak. A vizsgálóbizottságot a közoktatásügyi miniszter nevezi ki; legalább öt tagból áll s tanácskozási joggal részt vesz benne nőjelöltek vizsgálata alkalmával két nőtanítóképző igazgató is. Rendszerint évenként egy vizsgálat tartatik; idejét a miniszter határozza meg. A vizsgálat írásbeli, szóbeli és gyakorlati. Az írásbeli

vizsgálat az egyes megyék székhelyén tartatik az *akadémiai* (iskola-kerületi) *felügyelő* vagy a rector valamely más megbízottjának felügyelete alatt; két egymás után következő napon az egész országban ugyanegy időben. Két dolgozat készítendő; egy a paedagogia s egy az iskolai adminisztráció köréből. Tárgyukat a középponti hatóság (a miniszteri osztály) szabja meg; mindkét dolgozatra öt óra engedhető. A dolgozatokat – jegyzőkönyvvel együtt – az akadémiai felügyelő juttatja a minisztériumhoz. A vizsgáló bizottság ezek alapján jelöli meg, ki bocsátható szóbeli vizsgálatra. A szóbeli vizsgálat tárgyai: a) Valamely részlet magyarázata azon írók sorából, melyet a miniszter három évenként megállapít s egy évvel előbb közzétesz; egy óra zárthelyi előkészület van megengedve a magyarázáshoz, b) Fejtegetése valamely kérdésnek az elméleti és gyakorlati paedagogia köréből: e kérdés fejtegetésének előkészítésére két óra van megengedve zárt helyen. A fejtegetés egy fél órára terjedhet. Azonfelül több kérdésre felel a jelölt *az iskolai közigazgatás és törvényhozás* köréből. A jelölt semminemű könyvet vagy jegyzetet nem használhat. A tanfelügyelői szakvizsga részletes anyaga a következő: I. *Paedagogia*: A nevelésről általában. Testi nevelés, egészségtan, játékok, foglalkozások. Érzékek nevelése. A módszer. Értelmi, erkölcsi és esztétikai nevelés. Óvodák, elemi és felső népiskolák. Póttanfolyamok. Az iskolák anyagi berendezése. Helyiség, bútorzat, tanszer, gyűjtemény, könyvtár. A tanulók osztályozása. Osztálynapló. Tanítási módszerek, írásbeli gyakorlatok és azok javítása. Kirándulások. Az egyes tantárgyak módszerei. Vizsgák, bizonyítványok, versenyvizsgák. A tanulók fegyelmzése. A tanító viszonya tanítványaihoz és a családhoz. A paedagogia története. A kiválóbb paedagogia írók és ezek tanai. A legfontosabb paedagogiai munkák fejtegetése. II. *Népiskolai közigazgatás*. Népiskolai törvények, rendeletek, utasítások. Elemi tanítóképzők szervezése, tanterv, oktatás, belső szervezet. Dologi ügyek, költségvetések. A felügyelő-bizottság. Elemi iskolák kötelező és ingyenes népoktatás. Az iskolák laikus jellege. Különféle nyilvános iskolák, felső népiskolák, ösztöndíjak. A község, a megye – a népoktatás költségeinek viselésében. Statisztika. Menedékházak, kisedodóvadás. Iskolai és népkönyvtárak. Felnöttek és inasok tanfolyamai. Iskolai múzeumok. Kézimunka műhelyek. Tornagyakorlatok. Tanítók jogviszonyai. Felekezeti és társulati iskolák. Népoktatási hatóságok. Tanfelügyelők és hatáskörük. Iskolaügyi értekezletek. III. A *gyakorlati vizsgálat* valamely tanítóképző intézet, felső népiskola, elemi iskola vagy kisedodó látogatásából áll, melyről élőszóval azután felügyelői jelentést tesz a jelölt.

Csehországban nincs külön szakvizsgálat a tanfelügyelői állás

elnyeréséhez kötve. Középiskolai tanárokat és a magasabb népoktatási intézetek tanítóit nevezik ki tanfelügyelőkké.

Hollandiában járási és tankerületi tanfelügyelők vannak. Nem kötik szakvizsgához a tanfelügyeletet.

Luxembourgban sem kívánnak szakvizsgát. A tanfelügyelők száma hat. A tanfelügyelők az elemi és a magasabb fokú népoktatási intézetek tanítói közül választatnak. Élükön egy főtanfelügyelő van, aki egy középiskolai tanár.

Az iskolai adminisztráció személyzetére nézve alig számbavehető és hézagosságot gyűltek egybe, ezeket nem tartom érdeemesnek közölni.

A harmadik kérdésre a kongresszus határozatai a következők:

Határozatok:

Első tétel. (Fentebb már közöltem.)

Második tétel. A tanítás nem pusztán mesterség. A tanító a jövő társadalmának kialakításában munkálkodik, azon igyekszik, hogy nép intelligenciáját jobbra, termékenyebbé és tartalmasabbá tegye, hogy egyénenként megvalósítsa egy erős és egészséges szervezet ideálját és hogy energikus és jó jellemet, felvilágosult lelkiismeretet teremtsen.

Harmadik tétel. A tanító működését semmiféle dogmák nem gátolhatják; tanításának kereteit kell, hogy a tudomány nyújtotta tudományos ismeretek határozzák meg.

Negyedik tétel. A tanító előkészítése: Komoly előkészítés szükséges. Majdnem minden országban az állam adja a diplomát, vagy az ismeri el törvényességét.

Ötödik tétel. A tanítónak szélesebb körben kell tanulmányait végeznie, mint jelenleg. A tanulmányoknak összhangzásban kell lenni a modern humanitás programjával. Valamennyi tanítónak kiváló kiképzése a tanítóképzőkben két évig történjék és az egyetemeken, ahol e célból külön tanfolyamok szervezhetők. A működés csak a 21. év betöltésével kezdhető meg.

Hatodik tétel. Általánosságban elítélik az internátust, mert a felügyelet és igazgatás ott kevésbé liberális, csekélységekkel bíbelődő, nem családis, kimerítő és elnyomó. Több szabadságnak kell dominálni a tanítóképzésben: a tanítónak bizonyos iniciatívával kell bírnia, tisztában kell lennie a fegyelem lényegével, meg kell szereznie a való élet ismeretét: önmagát kell művelnie kísérletezés és gondolkodás segítségével, ki kell fejtenie önmagában a gondolkodás, kezdeményezés, határozottság képességét és mindazon tulajdonokat, melyek a helyes önuralomra vezetnek.

Hetedik tétel. A tanító anyagi és erkölcsi helyzetének mindenütt összehangzásban kell lennie azzal a készséggel, melyet tőle megkövetelhetünk, tekintettel a hivatás fontosságára, melyet betölt. Kell, hogy elegendő díjazásban részesüljön és rendesen legyen fizetve. Hogy a tanító munkája eredményes legyen, szükséges, hogy 30-nál több növendék ne legyen keze alatt. Kell, hogy a tanító függetlenségének tudatában legyen úgy filozófiai, mint politikai tekintetben. Munkás pályája után keli, hogy elvitázhatatlan joga legyen visszavonulása esetére biztosított nyugdíjra.

Nyolcadik tétel. Senki se legyen kinevezhető tanítónak, akinek nincs a tanítóképző tanulmányok teljes és szabályszerű elvégzéséről tanúsító diploma.

Kilencedik tétel. Senki se nevezhető ki egy iskola igazgatójává, ha nem rendelkezik egy bizonyos számú működési év biztosított tudással és gyakorlattal.

Tizedik tétel. Az elemi *népiskolai tanfelügyelői* személyzet csak gyakorló tanítók közül legyen választható és pedig mindenkor olyan bizottság által, amelyben a tanítóság is kellő számmal van képviselve. Feltétele legalább 1Ü évi gyakorlat.

Tizenegyedik tétel. A tanítóképzőintézeti személyzetet a közoktatás tagjai közül azokkal egészítik ki, akiknek a szükséges ismeretük és rátermettségük megvan.

Tizenkettedik tétel. A községek, tartományok és az állam iskolai adminisztrációjának személyzete a tanítói és felügyelői személyzetből egészített ki. Feltételek: bizonyos adminisztratív ismeretek tudása.

E határozatokból láthatjuk, hogy azok sok jót tartalmaznak, de sok bennük az üres szöveg is. A tanítóképzés nálunk még a mai szervezetében is kiállja a versenyt a külföldivel, sőt utóbbi idő óta határozottan magasabb nívón áll, mint a kongresszust előkészítő bizottság által összegyűjtött országok közül több helyt. Hátha még a Berzevicsy-féle javaslat a tanítóképzésre is törvényerőre emelkedett volna! Ezzel aztán túlszárnyaltuk volna valamennyit.

Tanfelügyeletünkben azonban be kell vallanunk, nagyon is hátra maradtunk. Még mindig az 1876. évi XXVIII. t.-c. 3. §-ának és az 1883: I. t.-c. 8. §. ának nyűge alatt állunk.

Az 1876: XXVIII. t.-c. 3. §-a így szól:

«A tanfelügyelőt az oktatáshoz és a közigazgatás ügyeihez értő egyének közül a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, különös tekintettel azokra, kik az oktatás és az iskolai igazgatás terén magukat gyakorlatilag is kiténtették.»

Az 1883: I. t.-e. 8. §-a ezt mondja:

...) népiskolai tanfelügyelők- és segédtanfelügyelőktől középiskolai vagy tanítóképezdei tanári, polgári vagy népiskolai tanítói képesítés, vagy valamelyik egyetemi tanfolyam bevégzése; végre

c) a tollnoktól a nyolc osztályú középiskola végzése s érettségi bizonyítvány vagy népiskolai tanítói oklevél kívántatik.

A leghelyesebb volna szerintem addig is, amíg az 1883: I. t.-c. 8. §-a revízió alá vétetik: rendeletileg intézkedni, hogy jövőben *tanfelügyelői szakvizsgát* kell tennie a minősítési törvény követelte kvalifikációval bíró egyének mindegyikének, aki tanfelügyelői állásra reflektál. Ezzel a különböző irányú és fokozatú képesítések kiegyenlítettnek. A tanfelügyelői szakvizsga tárgyai a következők lennének: *Paedagogia* és *didaktika* főképen a népoktatásra való figyelemmel. A népoktatási összes intézetek szervezete, tantervei és utasításai. A paedagogiai története. A legfontosabb paedagogiai írók munkáinak olvasása és fejtegetése. Külföldi népoktatási intézetek szervezete és tantervei. Külföldi oktatási szervezetek és igazgatás. A népoktatási és általában az iskolajog fogalmát érintő törvényeink, valamint a végrehajtásuk tárgyában kiadott utasítások. Statisztika. A hazai egyházak szervezete és jogviszonyai. A közigazgatási törvények és iskolajogi kérdések.*

Negyedik kérdés.

Az iskolánkívüli oktatás.

A negyedik kérdésre: az iskolánkívüli oktatásra beérkezett kérdőívekből kitűnt, hogy mindenütt abban a nézetben vannak, hogy az iskolaköteles kor határán túl a továbbképzésnek mindenütt egy általános karakterének kell lenni; de természetesen mindenütt a hazai viszonyokhoz és ott is a helyi körülményekhez kell alkalmazkodnia. Az egész világon elismerték az iskolánkívüli oktatás nagy fontosságát.

A kongresszus idevágó határozatai a következők:

I. Kiegészítő oktatás.

Határozatok:

1. Feltétlenül szükséges az elemi iskola után a mindkét nembeli serdültek nevelését folytatni abból a célból, hogy az elemi iskolában szerzett ismeretei azoknak a fiataloknak, akik nem léphetnek műhelybe, vagy nem nyerhetnek foglalkozást, megerősíttessenek, felújítottassanak és tovább fejleszteszenek.

* *Halász F.: Teendőink a népoktatás terén.* Bpest, 1896. Lampel.

2. Minden serdültnek tudnia kellene valamely foglalkozást, tekintettel képességére. E célból az iskolával közvetlen kapcsolatban álló munkaműhelyeket kellene létesíteni.

3. Az inaskodás kiegészítettik egy, a serdült mesterségére különösen vonatkozó kötelező oktatással.

4. Ez oktatás gyakorlati jellege nem szoríthatja azonban háttérbe a mindkét nembeli serdültek polgári és társadalmi nevelését.

5. A munka ideje alatt hetenként legalább 5 óra fordítottassák e kiegészítő tanításra. Földművelő vidékeken a kiegészítő oktatás csak téli szemeszter alatt történhetik.

6. Az ilyen tanfolyamok tanítói csak speciális készültséggel bírók lehetnek. Amennyire csak lehetséges, ezt az oktatást egy egészen külön tanítói kar teljesítse.

II. Iskolánkívüli oktatás.

Az iskolánkívüli oktatás (társulatok, védnökségek), azért szükséges, hogy megszilárdítsa és kifejlessze az elemi iskola munkáját. Az iskolánkívüli oktatást a közhatóságok által erkölcsileg és anyagilag támogatott társulatok szervezik.

2. Amennyire csak lehetséges, minden községben legyen olyan ház, amely a fiatalságnak összejövetelihez a szükséges helyiségeket rendelkezésre bocsájta. Ez a *népház* lehet a központi szervezete az iskolánkívüli oktatásnak.

*

Nálunk az iskolánkívüli oktatás rövid idő alatt a kultuszminisztérium valamint az Uránia tudományos társaság tervszerű programja és anyagi támogatása mellett – hála a tanítók és a tanárok kiváló buzgalmának – oly előkelő színvonalra emelkedett, hogy arra méltán büszkék lehetünk.

TARTALOM.

	<i>Lap</i>
<i>Első kérdés.</i>	
Az iskolakötelezettség	4
A hazai viszonyokkal való összehasonlítás.....	16
<i>Második kérdés.</i>	
A természettudományok tárgya és célja az elemi iskolában.....	20
<i>Harmadik kérdés.</i>	
A tanítóképzés és az iskolafelügyelet	22
Az elemi iskolai tanfelügyelet.....	24
<i>Negyedik kérdés.</i>	
Az iskolán kívüli oktatás.....	30